

AGRĪNĀ IEJAUKŠANĀS (ECI) BŪTISKIE POLITIKAS JAUTĀJUMI

Ievads

Šī dokumenta mērķis ir sniegt pārskatu par Eiropas speciālās izglītības attīstības aģentūras (Aģentūra) veiktās Agrīnās iekļaušanās analīzes galvenajiem secinājumiem un rekomendācijām. Šis pārskats ietver progresa apkopojumu un svarīgākās attīstības tendences, kas kopš 2005.gada notikušas Aģentūras dalībvalstīs šajā jomā gan politikas, gan prakses līmenī.

Gan pasaules, gan Eiropas līmenī tiek atzīts, ka pastāv skaidra saikne starp nelabvēlīgu vidi un zemiem akadēmiskiem sasniegumiem; ir redzams, ka ģimenes no šādas vides iegūst vislielāko labumu no agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumiem. Eiropas Padomes izvirzītie mērķi 2010.gadam bija nodrošināt bērnu aprūpi vismaz 90% bērnu, kas ir vecumā no trīs gadiem līdz obligātajam skolas vecumam, un vismaz 33% bērnu, kas jaunāki par trīs gadiem (Eiropas Parlaments, 2011.).

Agrīnā iekļaušanās – tendences Eiropas un starptautiskā līmenī

Aģentūras darba rezultāti atspoguļo visjaunākās tendences agrīnās iekļaušanās jomā gan Eiropā, gan pasaulē (Eiropas Komisija 2010., 2011.; Eiropas Parlaments 2011.; Apvienoto Nāciju Organizācija 2006.; PVO 2011.), kā arī Aģentūras darbs tiek minēts vairākos nozīmīgos politikas dokumentos (piemēram, Eiropas Parlaments 2011.; Eiropas Komisija 2011.).

Šī brīža tendences agrīnās iekļaušanās jomā akcentē vairākus svarīgus jautājumus. Augstas kvalitātes agrīna vecumposma izglītība un aprūpe var nopietni ietekmēt – nodrošinot visiem bērniem iespēju realizēt savu potenciālu – stratēģijas „Eiropa 2020” divus izvirzītos mērķus, proti, samazināt līdz mazāk par 10% agrī skolu pametušo bērnu skaitu un vismaz 20 miljonus cilvēku izraut no nabadzības un sociālās atstumtības. Stratēģijas „Eiropa 2020” mērķus nevar sasniegt, ja visiem bērniem nenodrošina atbilstošu dzīves sākumu.

Galvenās agrīnās iekļaušanās prioritātes un svarīgākie politikas un prakses elementi akcentē:

Pieeju universālai un iekļaujošai agrīnā vecumposma izglītībai un aprūpei: universāli pieejami, augstas kvalitātes un iekļaujoši agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumi ir izdevīgi visiem. Šie pakalpojumi piedāvā iespēju daudz vairāk iekļaut bērnus ar speciālām izglītības vajadzībām, sagatavojot ceļu viņu iekļaušanai vispārīgajās skolās (Eiropas Komisija, 2011.).

Agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes vadīšanu: sistēmiska pieeja agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumu nodrošināšanā nozīmē nopietnu sadarbību starp dažādām politikas nozarēm, tādām kā izglītība, nodarbinātība, veselības aprūpe, sociālā palīdzība. Tam nepieciešama kopēja vīzija, par kuru vienojas visas ieinteresētās puses, ieskaitot vecākus. Jāizstrādā vienota politiskā struktūra, kurā ir konsekventi mērķi visai sistēmai un skaidri noteikti uzdevumi un atbildība gan valsts, gan pašvaldības līmenī (Eiropas Komisija, 2011.).

Agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes kvalitāti: agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumi ir jāveido un jānodrošina tā, lai tie risinātu visu bērnu vajadzību –kognitīvo, emocionālo, sociālo un fizisko – pilnu spektru. Apgūt prasmes, kuras nesaistās ar izziņas procesu (tādas kā neatlaidību, motivāciju, spēju sadarboties ar citiem) agrīnā vecumposmā, ir būtiski, lai nākotnē nodrošinātu veiksmīgu mācīšanos un sociālās prasmes. Augstas kvalitātes agrīna vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumi ir papildu pasākumi, un tie nevar aizstāt stipru labklājības sistēmu (Eiropas Komisija, 2011.).

Bērncentrētu pieeju: agrīnais vecumposms ir būtisks bērna izziņas, sensorajā un fiziskajā attīstībā, emocionālajā un personības attīstībā, valodas apguvē, kā arī mūžizglītības pamatu veidošanā (Eiropas Parlaments, 2011.).

Vecāku iesaistīšanu: vecāki, gan mātes, gan tēvi, ir līdzvērtīgi partneri agrīnā vecumposma izglītībā un aprūpē. Pakalpojumiem ir jābūt tādiem, kuros var tikt iesaistīti visi darbinieki, vecāki un, kur tas iespējams, arī bērni (Eiropas Parlaments, 2011.).

Personāla nozīmi: personāla kompetences ir būtiskas agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes augstas kvalitātes nodrošināšanā. Problēmu spektrs, ko risina agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes personāls, un viņu aprūpē esošo bērnu vajadzību daudzveidība, prasa nepārtrauktu pedagoģiskās prakses refleksiju, kā arī sistēmisku pieeju iesaistītā personāla profesionālās pilnveides nodrošināšanai (Eiropas Komisija, 2011.).

Aģentūras Agrīnās iejaukšanās projekts¹

2010.gada Agrīnās iejaukšanās projektā piedalījās 35 eksperti no 26 valstīm², aptverot agrīnās iejaukšanās politikas veidotājus un jomas speciālistus.

Projekta analīzes mērķis bija papildināt Aģentūras pirmā projekta (2003.–2004.) rezultātus un sniegt pārskatu par progresu un attīstības tendencēm Eiropas valstīs agrīnās iejaukšanās jomā kopš 2005.gada.

Aģentūras 2005.gada projekta rezultāti parādīja agrīnās iejaukšanās nozīmi gan politiskā, gan profesionālā līmenī un ieteica agrīnās iejaukšanās modeli, kurā tiek iesaistītas veselības aprūpes, izglītības un sociālās palīdzības nozares. Šis agrīnās iejaukšanās modelis akcentē bērna attīstību un sociālās mijiedarbības ietekmi uz personas attīstību vispār un īpaši uz bērnu attīstību. Tas arī veido pāreju no tradicionālās iejaukšanās veida, kurā galvenā uzmanība tika pievērsta tikai bērnam, uz paplašinātu pieeju, kurā ietver bērnu, viņa ģimeni un vidi. Šī pāreja atbilst plašākai jēdzienu evolūcijai funkcionālo traucējumu jomā, proti, pārejai no medicīniskā uz sociālo modeli.

Saskaņā ar šo jauno modeli, tika ieteikta šāda agrīnās iejaukšanās darba definīcija, par kuru vienotās ekspertu grupa, kas strādāja gan pie pirmā Aģentūras projekta, gan pie pēdējās analīzes: Agrīnā iejaukšanās ir pakalpojumu/pakalpojumu dienestu kopums agrīnā vecumposma bērniem un viņu ģimenēm, kas tiek nodrošināts pēc viņu pieprasījuma, noteiktā bērna dzīves laikā un aptver jebkuras darbības, kad bērnam ir nepieciešams īpašs atbalsts:

- lai nodrošinātu un uzlabotu viņa/viņas personīgo attīstību;
- lai stiprinātu ģimenes kompetences, un
- lai veicinātu ģimenes un bērna sociālo iekļaušanu.

Projekta analīzē noteiktie pieci elementi, kas ir būtiski šim modelim un kurus nepieciešams efektīvi īstenot, ir cieši saistīti savā starpā un tos nevar aplūkot izolēti vienu no otra:

Pieejamība: visās valstīs ir vienots agrīnās iejaukšanās mērķis un prioritāte – pēc iespējas agrāk nodrošināt nepieciešamo atbalstu visiem bērniem un ģimenēm.

Pakalpojumu „tuvums”: atbalsta pakalpojumiem jāsniedz visus mērķa grupas pārstāvjus un tiem ir jābūt cik vien iespējams tuvu ģimenēm gan pašvaldības, gan vietējās sabiedrības līmenī.

Finansiāla pieejamība: pakalpojumi ir jāpiedāvā bez maksas vai par minimālu samaksu, izmantojot veselības aprūpes, izglītības un sociālās palīdzības valsts finansējumu vai finansējumu no nevalstiskajām organizācijām, ieskaitot bezpeļņas asociācijas.

¹ Papildu informācija pieejama: <http://www.european-agency.org/agency-projects/early-childhood-intervention>

² Austrija, Beļģija (franču kopiena), Čehijas Republika, Dānija, Francija, Grieķija, Igaunija, Īrija, Islande, Kipra, Latvija, Lielbritānija (Anglija un Ziemeļīrija), Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Norvēģija, Polija, Portugāle, Slovēnija, Somija, Spānija, Šveice, Ungārija, Vācija, Zviedrija

Starpnozaru darbs: speciālisti, kuri atbild par tiešu atbalstu bērniem un ģimenēm, darbojas dažādās nozarēs (profesijās) un tas nozīme, ka viņiem ir dažāda profesionālā pieredze, atbilstoši dienestam, ar kuru viņi ir saistīti. Starpnozaru darbs veicina informācijas apmaiņu starp komandas locekļiem.

Pakalpojumi daudzveidība: šis elements ir cieši saistīts ar agrīnās iekļaušanās procesā iesaistīto nozaru daudzveidību. Trīs pakalpojumu sniedzēju – veselības aprūpes, izglītības un sociālās palīdzības – iesaistīšana ir kopēja iezīme dažādās valstīs, bet tā arī atspoguļo vienu no galvenajām atšķirībām.

2005.gada Aģentūras projekts uzsver, ka „agrīnā iekļaušanās ir saistīta ar agrīnā vecuma bērna un viņa ģimenes tiesībām saņemt nepieciešamo atbalstu. Agrīnās iekļaušanās mērķi ir atbalstīt un dot iespējas bērnam, ģimenei un iesaistītajiem pakalpojumu sniedzējiem. Tas palīdz veidot iekļaujošu un vienotu sabiedrību, kas apzinās bērnu un viņu ģimeņu tiesības” (3 lp.).

Projektā iegūtie dati un rekomendācijas

2010.gada projektā iegūtie dati skaidri parāda trīs prioritātes, kuras tika akcentētas iepriekšējā projektā:

Nepieciešamību nodrošināt agrīnas iekļaušanās pakalpojumus visiem iedzīvotājiem, kuriem tā vajadzīga: šī prioritāte attiecas uz visu dalībvalstu kopējo mērķi pēc iespējas agrāk nodrošināt nepieciešamo atbalstu visiem bērniem un ģimenēm.

Nepieciešamību nodrošināt vienādu pakalpojumu kvalitāti un standartus: šī prioritāte attiecas uz nepieciešamību noteikt skaidrus agrīnās iekļaušanas pakalpojumu kvalitātes standartus. Turklāt pakalpojumu vērtēšanas mehānismu izstrāde, lai nodrošinātu kvalitātes standartu ievērošanu, uzlabos agrīnās iekļaušanās pakalpojumu efektivitāti un nodrošinās vienādas kvalitātes pakalpojumu pieejamību visā valstī, neskatoties uz ģeogrāfiskām atšķirībām.

Nepieciešamību ievērot bērnu un viņu ģimeņu tiesības un vajadzības: šī prioritāte attiecas uz nepieciešamību izveidot dienestus, kas pakalpojumus sniedz visai ģimenei un reaģē uz tās vajadzībām. Šie dienesti strādās bērnu un ģimeņu labā, iesaistot vecākus agrīnās iekļaušanās pakalpojumu plānošanas un izstrādes visos līmeņos.

Agrīnās iekļaušanās projekta darba rezultātā tika formulētas četras skaidras rekomendācijas. Tās ir saistītas ar:

1. Normatīvo regulējumu un likumdošanas pasākumiem: kopš 2004./2005.gada ir pieņemts nozīmīgs skaits likumu, noteikumu, dekrētu un citu normatīvo aktu, kuri ilustrē politikas veidotāju aktīvu dalību un ieinteresētību agrīnās iekļaušanās jomā. Normatīvais regulējums un politikas izstrāde ir procesa pirmie soļi, tomēr likumdošanas pasākumu efektīva īstenošana un uzraudzība ir tikpat nozīmīga kā paši šie pasākumi.

2. Speciālistu loma: yjka noteikta svarīgā speciālistu, kuri iesaistīti agrīnās iekļaušanās procesa dažādos līmeņos, loma. Šī loma attiecas uz:

- veidu, kā ģimenēm tiek nodrošināta informācija;

- apgūtajām profesionālās pilnveides programmām, lai varētu strādāt daudznozaru komandā, izmantot vienotus kritērijus un mērķus, kā arī efektīvi strādāt ar ģimenēm.

3. Agrīnās iekļaušanās koordinators vai darbinieks, kas nodrošina sadarbību starp vairākiem dienestiem, nepieciešamība: šāda darbinieka esamība nodrošinātu koordināciju starp pakalpojumu sniedzējiem, speciālistiem un ģimenēm.

4. Saskaņota darbība starp nozarēm un vienas nozares ietvaros: ir virkne iespējamo iemeslu agrīnās iekļaušanās dienestu darbības nepietiekamai saskaņotībai. Pakalpojumi aptver dažādas nozares (veselības parūpi, sociālo palīdzību, izglītību), kurās ir dažāda darba kultūra, filozofiskas atšķirības un finansēšanas sistēmas, kā arī tur strādā dažādu profesiju speciālisti, kuriem ir dažāda profesionālā sagatavotība.

Turpmākās politikas pilnveides jomas

Neskatoties uz pēdējo gadu laikā Eiropā notikušo progresu labvēlīga normatīvā regulējuma īstenošanā agrīnās iekļaušanās jomā, kvalitatīvu agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumu izstrādāšanā un nodrošināšanā, arvien labākā pakalpojumu saskaņotībā, joprojām aktuāli ir vairāki politikas jautājumi, kuri jāturpina pētīt. Aplūkojot politikas prioritātes Eiropas līmenī un Agrīnās iekļaušanas projektā iegūtos datus, ir skaidrs, ka nepieciešams turpmāks darbs, lai nodrošinātu vienlīdzīgu un efektīvu agrīnās iekļaušanās pasākumu īstenošanu. Īpaša uzmanība jāpievērš:

Vispusīgai stratēģijai: agrīnās iekļaušanās pakalpojumi, lai arī cik labi tie būtu, var tikai daļēji kompensēt ģimenes nabadzību un sociālekonomiski nelabvēlīgo stāvokli. Lai palielinātu ilgtermiņa labumu, kas gūts no augstas kvalitātes agrīnās iekļaušanās bērniem no nelabvēlīgas vides, agrīnās iekļaušanas pakalpojumiem ir jābūt saistītiem ar iniciatīvam citās politikas jomās un tiem jābūt daļai no vispusīgas stratēģijas (nodarbinātības, dzīvesvietas jautājumiem, veselības aprūpes u.c.).

Kvalitātes standartiem: lai uzlabotu agrīno iekļaušanos ES valstīs, ir jābūt skaidri definētiem kvalitātes standartiem agrīnās iekļaušanas pakalpojumu sniedzējiem, pilnveidojot šobrīd spēkā esošos kvalitātes rādītājus. Mehānismi agrīnās iekļaušanas pakalpojumu novērtēšanai un kvalitātes standartu izpildes nodrošināšana uzlabos piedāvātos agrīnās iekļaušanas pakalpojumus.

Valsts finansējumam un investīcijām: agrīnās iekļaušanas pakalpojumiem tiek pievērsts mazāk uzmanības un tiem tiek piešķirts mazāk investīciju, salīdzinot ar jebkuru citu izglītības pakāpi, neskatoties uz pierādījumiem, ka agrīnā iekļaušanās ir daudz efektīvāka un rentablāka nekā iekļaušanās vēlākās pakāpēs. Ir nepieciešams nodrošināt, ka finansējums tiek izmantots visefektīvākajā veidā.

Kvalificētam personālam: atbilstoši kvalificēta personāla piesaistīšana, izglītošana un noturēšana darbā ir liels izaicinājums, jo tendences bērnu aprūpes un izglītības integrācijā paaugstina personāla profesionalizāciju. Ir jāpaaugstina profesionālie standarti, ieviešot atzītas kvalifikācijas, speciālistiem, kuri strādā agrīnās iekļaušanās jomā. Tāpat uzmanība jāpievērš jautājumiem par mācību programmas kvalitāti un tās atbilstību, kā arī veidiem, kā analizēt labās prakses piemērus un mācīties no tiem.

Noslēguma komentāri

Galvenais Agrīnās iekļaušanās projekta secinājums ir tas, ka neskatoties uz pūlēm, ko ieguldījušas visas projekta dalībvalstis, un progresu, kas vērojams visos līmeņos, ir nepieciešams turpmāks darbs, lai nodrošinātu, ka tiek sasniegts galvenais princips – katra bērna un viņa/viņas ģimenes tiesības saņemt nepieciešamo palīdzību. Pieejamu, augstas kvalitātes un iekļaujošu agrīnā vecumposma izglītības un aprūpes pakalpojumu nodrošināšana ir pirmais solis ilgtermiņa procesā uz iekļaujošu izglītību un vienlīdzīgām iespējām visiem iekļaujošā sabiedrībā.

Atsauces

Eiropas Komisija (2010) *Komisijas ziņojums. Eiropa 2020 – Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei*. COM(2010) 2020

Eiropas Komisija (2011) *Ziņojums par agrīnā vecumposma bērnu izglītību un aprūpi* (2011.gada februāris) COM(2011) 66

Eiropas Parlaments (2011) Eiropas parlamenta rezolūcija 2011.gada 12.maijā par bērnu agrīno izglītošanu Eiropas Savienībā (I/2010/2159)

United Nations (Apvienoto Nāciju Organizācija) (2006) *Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām*, Ņujorka, Apvienoto Nāciju Organizācija. Elektroniski avots pieejams tiešsaistē: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

WHO (Pasaules Veselības Organizācija) (2011) *Pasaules ziņojums par funkcionāliem traucējumiem*, Ženēva, Šveice, PVO

European Agency for Development in Special Needs Education

Šī dokumenta izdošanu ir atbalstījis Eiropas Komisijas Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāts:
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm